

Riscos i oportunitats de l'ensenyament virtual: l'experiència de la UOC

[Adela Ros Híjar](#)

Professora dels Estudis d'Humanitats i Filologia de la UOC
aros@campus.uoc.es

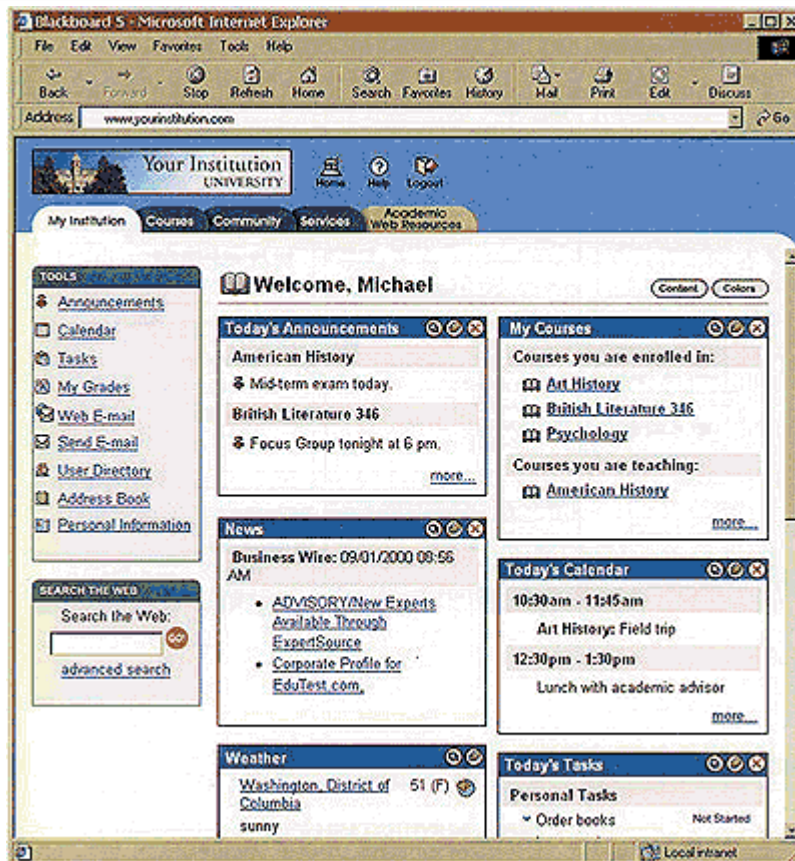
Resum: En aquest article he intentat donar algunes respostes a la pregunta de quins són els riscos i les oportunitats de l'ensenyament virtual. En aquest sentit, l'experiència de la UOC ha estat molt valuosa per a analitzar qüestions clau com ara les noves formes d'accés a l'educació de qualitat, les noves formes de participació, els nous valors dels processos educatius així com alguns dels factors estructurals en què l'e-learning es basa però que, alhora, posen en risc el seu propi model. L'observació directa d'alguns processos clau, així com el contacte amb els actors principals (com ara estudiants, professors i tècnics) m'han proporcionat una informació molt valuosa sobre alguns trets que s'han de tenir en compte a l'hora d'analitzar les implicacions socials de l'ensenyament virtual.

1. Introducció

Aquests últims anys hi ha hagut sovint manifestacions de gran optimisme —fins i tot d'eufòria— respecte al paper que tindrà l'alta tecnologia en l'educació superior. L'ús de les noves tecnologies i l'expansió d'Internet s'han utilitzat —especialment per part d'institucions privades— com un remei miraculós a molts dels diferents problemes de l'educació superior, com ara els costos elevats i la ineficiència d'alguns programes educatius. Les tecnologies de la informació i la comunicació s'han fet servir com la panacea que oferirà l'educació just-in-time.

En contraposició a aquest punt de vista tan positiu, altres veus —que provenen bàsicament de Nord-amèrica— han començat a insinuar que, tot i que ofereix sens dubte noves oportunitats, l'educació en línia també comporta nous riscos. El vessant privat de l'ensenyament virtual ha generat una bona part d'aquestes crítiques i aquest escepticisme. N'hi ha que han destacat diversos riscos de l'educació virtual (Varoglu i Wachholz, 2001): la transformació d'un bé públic en una mercaderia; el desenvolupament de treballadors i consumidors en comptes de ciutadans crítics; l'homogeneïtzació i l'estandardització dels continguts, els valors i els llenguatges de l'educació i, és clar, la fractura digital. En un article força polèmic de 1997, Noble afirma que “la conversió a l'alta tecnologia de l'educació superior s'ha iniciat i implantat de dalt a baix” i explica aquesta realitat (d'alienació i oposició) en termes del que anomena “la comercialització de l'educació superior” —la mercantilització de la recerca i la mercantilització de la funció educativa de la universitat. Al mateix article, Noble troba altres menes de risc amb relació als canvis en la distribució de poder en el nou model d'universitat virtual (segons ell, l'autonomia i la independència del professorat se'n ressentiran).

La formació en línia s'ha qualificat també de freda i impersonal. S'ha dit que la seva estructura tecnològica és inadequada per a l'experiència social que tota educació sempre hauria de ser. Aquest últims anys, l'educació en línia ha generat nous motius de desconfiança i d'insatisfacció tant entre els professors com entre els estudiants. Per mencionar solament dos exemples, a la Universitat de York, de Toronto, la tercera universitat més gran del Canadà, els professors van fer dos mesos de vaga el 1997 per demanar una millor protecció contractual i pel dret de mantenir el caràcter presencial dels seus cursos. Alhora, els estudiants van donar suport al professorat en vaga i van manifestar la seva inquietud respecte a tot el sistema educatiu en línia. El 1998, els professors van tornar a protestar contra una iniciativa en línia que es volia engegar a la Universitat de Washington, amb l'argument que “l'educació no es pot reduir a una baixada d'informació”.

Imatge d'un Campus de [Blackboard 5](#)

Les experiències de campus virtuals i cursos en línia han augmentat de manera clara tant a Europa com a Nord-amèrica, amb algunes iniciatives també als països del Tercer Món, i és innegable la forta tendència cap a l'ensenyament en línia mitjançant Internet. Ha arribat el moment, doncs, d'analitzar les repercussions generals i els canvis socials que comportarà l'ensenyament virtual. Aquest últim, d'altra banda, no sembla que sigui la solució a tots els problemes i reptes que planteja l'educació superior; però alhora, els nostres anys d'experiència en aquest camp poden servir per dissipar i contestar algunes de les preocupacions i dels temors que evidentment sorgeixen. Estudar alguns exemples per examinar els riscos reals i falsos d'aquest tipus d'experiència educativa sembla un mètode prou adequat. En aquest article mostro alguns dels riscos i les oportunitats de l'ensenyament virtual que es deriven de l'experiència acumulada per la Universitat Oberta de Catalunya (UOC).

2. Breu història

El 1993, hi havia tres persones que van començar a donar voltes a la idea de crear una universitat que tingués per edifici únic un campus virtual. Com que són persones clau en la història de la Universitat Oberta de Catalunya, permetin-me que els les presenti. La primera d'aquestes persones feia molts anys que era rector d'una de les universitats tècniques de més prestigi a Barcelona. En l'àmbit polític català, és una persona important, amb una llarga carrera dins la política educativa. La segona persona era un directiu al mateix campus, mentre que la tercera estava especialitzada en sistemes educatius.

Com diuen sovint, els records sobre els primers dies de la UOC comencen el 1993, quan aquesta universitat era sols una idea, i va ser el dia en què els dos primers personatges esmentats van veure un edifici en venda en una de les zones més cares de Barcelona. Els va agradar tant que hi van entrar i van demanar-ne el preu. Així comença l'encara curta història de la primera universitat virtual d'Espanya (i una de les poques universitats d'arreu del món que utilitza Internet com a forma principal d'interrelació personal i formativa).

Però no n'hi ha prou amb les idees i els somnis. Primer de tot, necessitaven el vistiplau i el suport financer de les institucions públiques, principalment del govern autònom català. El projecte d'una nova universitat virtual coincidia amb l'interès previ del govern català de crear un sistema d'educació a distància diferent del que oferia la universitat espanyola a distància, no solament pel que fa al sistema pedagògic sinó també com a estratègia política per oferir la possibilitat de titulacions completes en català, una llengua amb una llarga història en aquest territori, que es remunta a l'edat mitjana. Tot i que també es parla l'espanyol a la regió, el català ha tingut un període d'expansió des del final de la dictadura de Franco, amb la consolidació de l'Espanya democràtica. Amb el vistiplau del govern català, la UOC va començar amb una diplomatura en pedagogia, dissenyada bàsicament per als professors de primària i secundària, i una diplomatura d'empresarials. Cap al 1995, aquests dos departaments van començar a oferir les seves titulacions. Un any després, al setembre de 1996, van començar la llicenciatura en dret i en humanitats. Ara la UOC també ofereix llicenciatures en enginyeria, econòmiques, psicologia i títols de graduat en arxivística i documentació i multimèdia (l'última s'ofereix en espanyol per a tot Espanya). Fa uns mesos va començar un programa internacional de doctorat sobre societat de la informació. Hi ha plans per a noves titulacions en ciències polítiques i en turisme, entre d'altres.

Sala del TFC d'Humanitats: exemple de curs en línia

Com acabo de dir, un dels primers problemes amb què es van haver d'enfrontar els "inventors" de la UOC va ser com finançar les despeses inicials de la universitat virtual. Així, la decisió que van prendre finalment va ser crear un sistema mixt de finançament públic i privat. Durant els primers anys, el Govern de la Generalitat pagaria una quantitat per donar suport institucional als estudiants virtuals de la UOC. El compromís, per això, era que a poc a poc la UOC generaria beneficis econòmics per sufragar una part important de les seves necessitats.

En aquests primers anys hi havia un altre aspecte important per solucionar: la resistència cultural. Atès que la UOC era la primera institució que oferia educació virtual a Espanya, les reaccions inicials sorgides contra el nou sistema d'ensenyament van anar també contra la UOC.

A poc a poc, però, en un cas interessant d'efecte dòmino, altres universitats catalanes i espanyoles van començar a plantejar-se la "necessitat" d'oferir alguna mena de cursos virtuals. La virtualització del sistema educatiu superior espanyol i català és probablement més intensa que en altres països de la Unió Europea. I la UOC, sens dubte, n'ha estat el principal catalitzador.

La UOC és una de les institucions educatives de creixement més ràpid, amb 10.000 estudiants matriculats. El 32% dels estudiants tenen entre 25 i 35 anys, mentre que el 92% treballen i estudien a la vegada. El 50% estan casats, i un 63% són homes. Finalment, el 54% ja tenen un títol universitari.

El model pedagògic de la UOC es basa en els elements següents:

a) El Campus Virtual: d'acord amb la definició de la UOC, el campus virtual és la base de totes les comunicacions de la Universitat. Els estudiants, els professors i tothom hi troben el que necessiten sense haver d'utilitzar cap sistema alternatiu de comunicació. El campus virtual té tots els elements d'un campus "real": aules virtuals, tauler d'anuncis, pissarra del consultor, conferències web, tots els serveis per a l'estudiant (inclosa una biblioteca virtual), llocs on es pot anar a comprar i llocs per trobar-se amb altra gent.

Fins i tot té una cafeteria virtual! El correu electrònic és la forma bàsica de comunicació dins el campus, i inclou una fotografia a cada comunicació perquè la gent pugui associar les paraules a les cares.

b) Materials de curs: els estudiants de la UOC han de comprar materials de curs que han desenvolupat per a ells experts de diferents universitats espanyoles d'acord amb uns principis pedagògics determinats. A poc a poc, els materials en paper es van substituint per CD-ROM multimèdia i per hipertext. Tot això, en un sistema bàsicament asíncron.

c) Suport personalitzat: els consultors (o facilitadors) i els tutors. Els consultors han de tenir cura del procés d'aprenentatge de cadascun dels cursos en què es matricula l'estudiant. Han de planificar l'estratègia per a l'avaluació contínua del material de curs, i també solucionar qualsevol pregunta que els estudiants puguin tenir. Els tutors, d'altra banda, orienten i acompanyen l'estudiant durant els anys que estudia a la UOC: els anomenen normalment la "cara humana" de la Universitat. Tant els consultors com els tutors treballen a temps parcial en altres institucions, i la seva situació contractual es basa en acords de col·laboració i no pas en una relació estable de treball (que genera una falta d'identificació amb la institució en molts casos).

d) Trobades presencials: hi ha dues trobades presencials amb tots els estudiants, consultors i tutors de la UOC cada semestre. Són part del suport personalitzat que els estudiants reben, i serveixen també perquè els integrants de la comunitat universitària es coneguin entre ells.

e) Els professors: la UOC té el seu professorat a temps complet (70 persones), que ha de tenir cura dels diferents elements del sistema, des del procés de desenvolupament dels materials del curs fins a la coordinació de les àrees de coneixement. Els professors també poden participar en projectes de recerca.

Vells i nous problemes

Un sistema universitari completament virtual ha d'afrontar problemes nous. Alguns dels més rellevants són el munt de feina administrativa que genera, la qüestió de la motivació i l'abandonament dels estudiants i els problemes tecnològics.

Però no tot és diferent en l'educació virtual. Algunes de les situacions i problemes dels sistemes educatius contemporanis es reproduïxen també en els sistemes virtuals. Per exemple, la veritable "obsessió" pel nivell de satisfacció dels estudiants perjudica de vegades la qualitat de l'educació, que es converteix cada cop més en una cosa que els "clients" compren i, doncs, que sempre poden tornar si no els agrada.

3. L'experiència de quatre anys

La UOC ha ofert a milers de persones la possibilitat real d'accedir a una educació superior de qualitat. La UOC, i l'ensenyament virtual en general, representen una porta oberta al món del coneixement i la formació permanent. Crec que una de les consecucions més importants de la UOC és haver convençut molta gent que necessiten més formació. Deixant de banda l'objecció de "fer créixer el pastís educatiu" —que em sembla massa mercantilista—, l'ensenyament virtual suggereix la necessitat d'educació a unes persones que, en cas contrari, haurien deixat el camí de l'educació per sempre. La mera creació d'aquest "esperit" és, d'una manera o una altra, positiva per a les nostres societats.

Exposaré diferents casos d'estudiants "recuperats". En primer lloc, per molta gent, l'ensenyament virtual ha estat una "segona oportunitat" en una societat, com l'europea, on les "segones oportunitats" no s'ofereixen fàcilment. Per exemple, el Luis, el Joan i la Laura van començar la seva carrera professional quan tenien 20 anys, cosa que els va dur a interrompre els seus plans d'anar a la universitat. Per a les dones treballadores, amb responsabilitats familiars, la UOC és una magnífica finestra al món de l'educació. Així, treballant més de 8 hores al dia i sent una dona casada i amb dues nenes, la Laura està agraïda a la UOC perquè li ofereix l'oportunitat de combinar la família, la feina i l'educació superior. Gràcies a la UOC, ha pogut superar la frustració, comuna a les mares treballadores, de tenir temps solament per als "altres" i no disposar ni d'un minut per a elles mateixes.

En segon lloc, alguns estudiants de la UOC van veure en aquesta nova institució la manera de superar les restriccions que els havia comportat el fet de ser minusvàlids. El sistema educatiu superior, a Espanya, no ha estat sensible històricament respecte a les necessitats específiques de les persones amb problemes físics o

psíquics. A la Maria, una estudiant amb esclerosi múltiple, la UOC li ha obert una finestra a altra gent. El seu metge afirma que la recuperació espectacular de la Maria no es pot entendre sense la UOC. Però, tot i que la nostra universitat ja ha proporcionat a aquests estudiants un marc per a l'estudi, encara hi ha molt camí per recórrer. I encara, la gent que ha de viatjar molt utilitza la UOC com l'única manera de continuar estudiant, mentre són a l'Afganistan o al Brasil.

Una qüestió a part és la qualitat, que representa un dels temes essencials de l'ensenyament virtual. L'experiència de la UOC demostra que l'ensenyament virtual pot generar una actitud crítica i reflexiva entre els estudiants, és a dir, que pot donar lloc a un ensenyament de veritable qualitat. L'objecció que els estudiants de les universitats virtuals troben a faltar "les discussions a altes hores de la nit (...) i el paper de l'equip de futbol" (Universitat d'Illinois, 1998-1999) simplifica una realitat que és molt més complexa. L'èxit o el fracàs de l'ensenyament virtual no es pot mesurar amb els mateixos instruments que utilitzem per observar l'ensenyament tradicional. Necessitem instruments diferents, i crec que encara no els hem trobat.

Sovint els professors...

Un element inherent a la qualitat que crec que hem de destacar és el paper més actiu de l'estudiant en el procés d'aprenentatge. El coneixement en l'ensenyament virtual és més creatiu i actiu, menys absolut i autoritari (jo ho sé tot, tu no saps res), més relatiu, igualitari i democràtic. En l'ensenyament virtual l'èmfasi es posa en l'aprenentatge, no en l'ensenyament. Tanmateix, un ha de ser conscient dels riscos que comporta aquesta afirmació. Així, infravalorar el paper del professor virtual seria un error. A la UOC hem après que la intensitat de les interaccions entre el professor i l'estudiant és un aspecte clau en el procés d'aprenentatge. Les diferents tipologies d'ensenyament mostren resultats diferents, i solament si aquesta mena d'interacció funciona bé, l'estudiant aprèn de manera qualitativament superior. A part la interacció entre el professor i l'estudiant, també resulta molt important la interacció entre els mateixos estudiants. El professor, llavors, ha de parlar molt de compte amb l'estratègia que tria i desplega. També s'hi valora molt la bona predisposició personal: no tothom val per a l'ensenyament virtual, i no tothom sap com ensenyar-hi. Un bon professor al campus tradicional no és necessàriament un bon professor virtual. Les habilitats són diferents, el paper del professor canvia, i ensenyar a ensenyar en contextos virtuals és un element qualitatiu clau de l'ensenyament virtual. El canvi social sempre provoca resistència i, dins el context de la UOC, el professorat, davant d'un canvi de paradigma, ha reaccionat a vegades amb resistències i conflictes.

Però hi hauria d'haver més indicadors de l'ensenyament virtual d'alta qualitat. Per exemple, la capacitat de desenvolupar una actitud crítica no és solament una possibilitat, sinó que, de fet, el sistema virtual pot ser un catalitzador excel·lent d'aquesta capacitat. Quan s'utilitza l'hipertext, s'obre la possibilitat d'explorar la capacitat de l'estudiant per a la interrelació conceptual, la comparació, la interconnexió i, doncs, el coneixement multidisciplinari. A més a més, els fòrums interactius i el correu electrònic personal propicien un alt nivell d'interacció entre l'estudiant i el professor, com ja s'havia observat en l'estudi de les actituds dels estudiants respecte a la formació universitària en línia (Westbrook, 1999).

El silenci virtual...

Sovint, els professors amb experiència en l'educació tradicional que venen a ensenyar a la UOC se sorprenden quan s'adonen de l'alta qualitat dels exercicis i els missatges dels seus estudiants virtuals. Aquests professors

de les universitats tradicionals expressen el seu desconcert (juntament amb un cert grau d'incrèdilitat i ironia) quan veuen el que poden fer els estudiants virtuals. Moltes vegades, en aquestes situacions, els professors tradicionals agafen el paper de defensors extremistes "del seu sistema", amb crítiques com ara la que vaig sentir en una classe tradicional: "Ah, sí, jo no necessito pas tot això, perquè sempre puc tocar els meus estudiants". Les reaccions del professorat davant l'ensenyament virtual sovint amaguen la por al canvi. Les conseqüències de crear dues visions enfrontades poden ser espectaculars per al futur de l'ensenyament virtual i, en general, del sistema d'educació superior, que les noves tecnologies empenyen cap a l'autocrítica i el canvi.

Una de les barreres tradicionals que l'ensenyament virtual trenca és la de la participació dins l'aula. Les raons i les maneres de participar dels estudiants en una aula virtual són diferents de les del sistema tradicional. La participació escrita en una aula virtual es deu a altres raons i un dels reptes més importants per als professors és entendre aquestes raons. Per exemple, el requeriment a participar en una aula virtual sovint s'interpreta com un atac a la llibertat de participació. En una aula tradicional, en canvi, els estudiants no entendrien mai aquesta mena de requeriment en els mateixos termes. Per què, doncs, els estudiants decideixen si participen o no en el fòrum d'una assignatura? Un estudiant em va explicar que solament hi participava quan aquella mena de participació comportava un intercanvi de punts de vista i experiències. I això és, segons ell, més aviat excepcional. A partir de la meua pròpia experiència com a professora de la UOC, aquesta participació té molt a veure amb la motivació, perquè és una decisió que exigeix temps i energia. Però també depèn de la manera en què el professor comença el debat i en fa el seguiment. Si és massa abstracte i teòric, els estudiants no s'hi trobaran còmodes. Si hi ha intervencions brillants, altres estudiants es creuran que no hi poden fer cap intervenció i es mantindran en silenci. Hi va haver un estudiant que va demanar normes clares de participació, bàsicament regles sobre l'extensió i el contingut de cada missatge, per crear un marc d'igualtat i reduir el nivell d'incertesa ("Ho faig bé o malament?"). Segons ell, en els debats virtuals som molt curiosos pel que fa a la nostra intimitat. En comptes de parlar, a Internet tendim a ocultar-nos. Un altre estudiant em va dir:

"Se suposa que les intervencions en el fòrum han de ser molt interessants i raonades, i això frena la gent de participar-hi. Abans d'escriure, lleigeixo tots els missatges, llavors obro el meu editor i començo a rumiar. Això implica que estic molt predisposat a participar-hi, si m'he de prendre totes aquestes molèsties."

Els professors, doncs, han de ser a la vegada una mena d'animadors virtuals, amb coneixement d'aquests nous papers.

El silenci virtual, tot i això, és diferent del silenci que normalment domina les aules tradicionals espanyoles, on el paper passiu dels estudiants és una de les preocupacions principals dels professors universitaris. El silenci virtual, com les veus virtuals, pot provenir d'estudiants que, en un sistema tradicional, actuarien d'una manera ben diferent. Un estudiant molt actiu en una aula virtual pot ser una persona tímida. Al contrari, una persona molt enraonadora pot resultar força silenciosa en una aula virtual. Als contextos bilingües com ara Catalunya, on el domini de les dues llengües (el català i l'espanyol) no és igual per a tothom, la participació escrita proporciona una segona oportunitat perquè un es presenti en termes d'igualtat mitjançant l'editor de textos. Pot ser, en general, que els parlants no nadius d'una llengua pateixin menys estrès en un context virtual que no en un de real. També sembla que les diferències de gènere es redueixen si la participació és virtual.

Així, el nivell d'interacció amb el professor pot ser realment alt, més alt que a moltes facultats de dret sobresaturades de Barcelona. Puc estar d'acord amb l'afirmació que el procés perd alguna cosa per l'aïllament, però no estaria d'acord que l'educació en línia impliqui per força l'aïllament. De fet, hi ha diverses raons per les quals pot implicar més interacció entre l'estudiant i el professor.

Estic d'acord amb l'informe de la Universitat d'Illinois, el qual diu que "Els estudiants haurien de sentir-se membres d'una comunitat educativa i sentir-se motivats a aprofitar els materials disponibles per la bona predisposició de l'instructor" (pàg. 2). El problema és com es construeix aquesta comunitat, cosa que no sempre és fàcil.

Hi ha un element a l'informe que em causa preocupació. A diferents pàgines, s'hi troben referències a l'absència d'experiència social dins l'ensenyament a distància. És veritat que la vida al campus no hi és, però hi ha una vida virtual de campus per als estudiants que la volen tenir. Per molts estudiants, la UOC és més que una simple adreça d'Internet on troben materials en línia i missatges dels seus consultors. Els estudiants trien el nivell de vida social i d'implicació que volen, que variarà entre els marges següents. D'un cantó, el de

l'escassa participació, hi trobes molts estudiants que opten per no "utilitzar" cap de les possibilitats socials que la UOC els ofereix. Així, no van a les trobades presencials que la UOC organitza cada començament i final de semestre (solament un terç dels estudiants acudeix a aquestes trobades), ni fins i tot no llegeixen cap dels fòrums públics del campus virtual, ni saben qui és el seu tutor. Això és el que ens diu un d'aquests estudiants:

“Per mi, la vida a la UOC és un desert. No em comunico amb ningú. Penso que la majoria dels estudiants no hi busquen cap relació amb la gent, només hi busquen un títol”.

Al cantó oposat, hi ha estudiants que miren de no perdre's cap de les trobades. Per ells, són bones oportunitats no solament de trobar-se amb els consultors i els tutors, sinó d'ajuntar-se amb la gent que han conegut a la UOC. Seria interessant de saber com es coneixen els estudiants entre ells, en quins moments concrets poden conèixer altra gent i si hi estableixen alguna mena de relació. Normalment, aquests moments són les sessions amb els consultors que tenen lloc a les trobades, a més dels exàmens. Després d'un examen, la imatge dels grups d'estudiants xerrant pels corredors és molt similar a la imatge dels estudiants de les universitats tradicionals. Però, si t'hi fixes amb més detall, observaràs que tant durant els exàmens com durant les trobades hi ha persones soles que no volen o no saben socialitzar-se amb els seus companys virtuals. L'ensenyament a distància pot ser una experiència molt solitària, on resulti difícil trobar un grup de suport per compartir les preocupacions i els problemes que el procés d'ensenyament genera. Però l'Anna, per exemple, sí que ha trobat aquest grup. L'Anna és una estudiant d'humanitats que viu a les Illes Balears (gairebé a 550 quilòmetres de Barcelona), i pensa que conèixer gent és molt important per no trobar-se sola. Cada vegada que ve a Barcelona tracta de veure'ls a tots i queda per sopar o per anar amb ells a veure una pel·lícula.

“El fet de trobar-se amb la gent cara a cara implica poder enviar missatges, parlar sobre la vida universitària i altres experiències, riure, plorar, preocupar-se, divertir-se. La veritat és que hi acabes tenint una relació molt estreta, és ben estrany. [...] Els considero bons amics i sempre estem en cUOCtacte. [...] En general, la UOC em resulta una experiència molt rica, molt estimulant. A vegades pots pensar que la gent s'ha tornat individualista, però no és cert”.

A més a més, alguns estudiants participen en la vida virtual molt més que d'altres. Els diferents fòrums de la UOC són “llocs públics” que els estudiants utilitzen de diferents maneres i amb diferents objectius. Tot i que aquest ús és també molt ampli, podríem descriure'l així: des de la gent que llegeix solament els missatges fins als estudiants que els llegeixen i de tant en tant n'escriuen, o fins a aquells que han incorporat el fòrums a la seva vida diària. D'acord amb la recerca en curs sobre les noves formes de socialització en un d'aquests fòrums generals, la relació amb variables socials no s'hi pot establir fàcilment.

Encara, entre els estudiants hi ha una forma de comunicació de fons, no registrada, per mitjà dels missatges individuals i del telèfon per tal de compartir informació sobre els exàmens, els cursos, els professors, etcètera. La imatge d'individus aïllats que van fent cursos no es correspon amb l'experiència real de la UOC.

A la UOC hi ha vida social. Crec que és més probable que les universitats virtuals emmarcades en contextos socials i culturals molt homogenis generin alguna mena de vida social. Els estudiants que comparteixen la UOC comparteixen també molts altres trets, que en faciliten la comunicació. Per exemple, comparteixen un codi lingüístic, un conjunt de referències culturals, i comparteixen un territori petit, no gaire més gran que Suïssa. Així, no han d'afrontar els problemes de la comunicació intercultural, des del moment que tots tenen un codi i un context culturals similars. Encara més, com que el 60% dels estudiants de la UOC viuen a l'àrea metropolitana de Barcelona (una àrea amb 4,2 milions de persones, dels 6 milions de persones que viuen a Catalunya), els és relativament fàcil trobar-se.

4. L'orientació comercial: un risc o una oportunitat

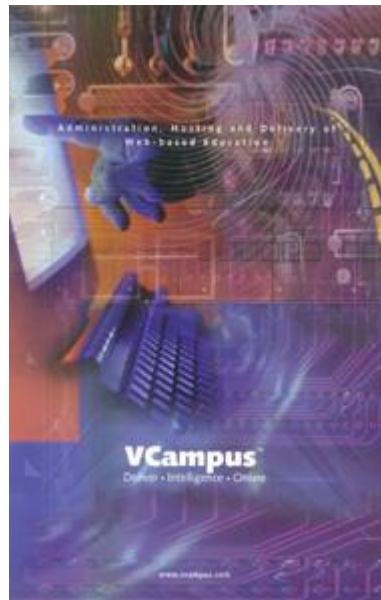
El pastís de l'educació virtual encara està per repartir, i les universitats comencen a barallar-se per les seves àrees d'expansió i de domini. El problema central d'aquesta orientació comercial és que sovint planteja una pregunta: hi ha de prevaler l'educació o el negoci? Hi ha moments en què tots dos objectius són contradictoris, i l'ensenyament virtual pot ser presoner d'aquesta contradicció.

Des de 1997, la UOC ha desenvolupat un nou llenguatge i una nova orientació. S'ha creat una fundació privada com a paraigua per a diversos petits negocis (editorial, disseny de webs i educació contínua), cosa

que sovint ha comportat problemes d'adaptació tant del professorat com dels consultors. De sobte, tots han hagut de començar a utilitzar un nou vocabulari, rebut en general amb escepticisme i ironia per una cultura acostumada a moure's dins el sector públic i l'administració pública. S'han hagut d'adoptar termes com ara 'client', 'públic objectiu del curs', 'cost-effective' ('bona relació cost-eficàcia', 'rendible'), 'direcció de processos', i la imatge de la UOC com una "màquina d'arreglar diners" s'ha estès entre un gran nombre d'estudiants.

Aquesta nova orientació de la UOC, que posa l'èmfasi en els factors econòmics i d'eficiència, ha portat la institució a signar acords amb algunes universitats i editorials per oferir "productes" compartits que poden arribar a milions de clients potencials, tant a Espanya com fora del continent europeu. Espanya i Sud-amèrica són les àrees "naturals" d'expansió de la UOC. Però això també genera algunes reaccions ideològiques. Així, la UOC s'havia fundat amb l'específic propòsit polític de ser una finestra al món per a una cultura i una llengua minoritàries. Tot i això, l'espanyol hi té un paper cada vegada més fonamental, i aquest fet planteja la qüestió essencial de la incompatibilitat entre els objectius polítics i els objectius econòmics per a les cultures minoritàries. L'educació a distància sembla un exemple més de la llarga llista de dificultats de les llengües i les cultures minoritàries. El mercat de la llengua espanyola pot portar milions de clients a la UOC, mentre que el català només hi podia proporcionar 6 milions de persones. La UOC ofereix ara un graduat multimèdia, per primera vegada en espanyol, per a tot el mercat espanyol (40 milions de persones). No tothom hi està d'acord, i hi ha gent que ha començat a assenyalar les contradiccions ja esmentades.

Campus virtual de [VCampus](http://www.vcampus.com)

Un dels aspectes principals de l'ensenyament virtual és l'eficiència. N'hi ha que veuen en l'ensenyament virtual una bona manera de reduir els costos educatius. Tot i això, el discurs de l'eficiència pot ser perillós. L'experiència, fins ara, demostra clarament que l'ensenyament basat en l'ordinador, amb les seves demanda il·limitada de temps als instructors i els seus requisits continus —d'equip, d'actualitzacions, de manteniment, i de personal de suport tècnic i administratiu— “no costa ni més ni menys que l'educació tradicional” (Noble, 1997). La qüestió central de si “la distribució en línia pot millorar la qualitat de l'ensenyament” només té una resposta possible: sí, però no sense costos econòmics, tecnològics i educatius. Una universitat virtual d'alta qualitat, com qualsevol altra universitat d'alta qualitat, necessita invertir en activitats acadèmiques i de recerca. En altres paraules, necessita invertir en la creació de coneixement, i no solament en la distribució d'aquest coneixement. Sembla que la UOC comença a entendre aquest repte i que ja fa els primers passos en aquesta direcció (creació d'un institut de recerca i d'un programa de doctorat, ajuda financera a iniciatives sense ànim de lucre com ara congressos, simposis i recursos web). Per situar la UOC entre les institucions virtuals d'alta qualitat, és important seguir per aquest camí.

Bibliografia:

NOBLE, D. (1997) "Digital Diploma Mills: The Automation of Higher Education".
http://www.firstmonday.dk/issues/issue3_1/noble/index.html

UNIVERSITY OF ILLINOIS (1998-1999). "Teaching at an Internet Distance: the Pedagogy of Online Teaching and Learning".
<http://victorian.fortunecity.com/vangogh/555/dist-ed/good-teaching.htm>

VAROGLU, Z. I C. WACHHOLZ (2001). "Education and ICTs: Current Legal, Ethical and Economic Issues".
TechKnowLogia. V.3, n.1. Gener-febrer.
<http://www.TechKnowLogia.org>

WESTBROOK, T. (1999). "Changes in Student Attitudes Toward Graduate Instruction via Web-based Delivery". The Journal of Continuing Higher Education. Primavera.

Enllaços relacionats:

Bb Blackboard:
<http://www.blackboard.com>

Chronicle of Higher Education:
<http://www.chronicle.com>

European Distance Education Network:
<http://www.eden.bme.hu/index.shtml>

TechKnowLogia. International Journal of Technologies for the Advancement of Knowledge and Learning:
<http://www.techknowlogia.org>

VCampus Corporation. The e-learning Solution Provider:
<http://www.vcampus.com/webuol>

World Wide Web Virtual Library: Distance Education:
<http://www.cisnet.com/~cattales/Deducation.html>

[Data de publicació: juny de 2001]

Citació recomanada:

ROS, Adela (2001). "Riscos i oportunitats de l'ensenyament virtual: l'experiència de la UOC". *Digitum*, núm. 3 [article en línia]. DOI: <http://dx.doi.org/10.7238/d.v0i3.592>